

**Tavkul, Ufuk (2009), *Kafkasya'da Kültürel Etkileşim*
– *Sosyo-linguistik Bir Araştırma*, Türk Dil Kurumu
Yayınları, Ankara, 144 s., ISBN: 978-975-16-2206-8**

Hüseyin Yıldız*

2009 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan *Kafkasya'da Kültürel Etkileşim* başlıklı eser konuya sosyo-linguistik açıdan yaklaşmakta ve Kafkas dilleri arasındaki ortak kelimelerden hareketle bölgenin kültürel yapısını da ortaya koymaktadır. Eserin yazarı Prof. Dr. Ufuk Tavkul, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmakta; kendisinin Kafkasya'nın etnik ve sosyo-kültürel yapısı, Kafkasya halkları arasındaki etnik ve kültürel yakınlık ve benzerlikler, Karaçay-Malkar Türkçesi grameri ve sözlüğü konularında Türkiye'de ve yurt dışında (Macaristan, Polonya ve Rusya'da) yayımlanmış iki yüzden fazla makalesi ile, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür* (1993), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü* (2000), *Karaçay-Malkar Atasözleri* (2001), *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya* (2002), *Karaçay-Balkarlar* (2003), *Karaçay-Malkar Destanları* (2004), *Kafkasya Gerçeği* (2009) adlı kitapları bulunmaktadır.

Önsöz ve Kaynakça dışında; *Giriş*, *Kafkasya'daki Etnik Gruplar ve Dil Grupları*, *Kafkasya Halklarının Dilindeki Ortak Kelimeler*, *Kafkasya Halkları Arasındaki Kültürel Etkileşimin Analizi* ve *Sonuç* bölümlerinin yanı sıra 37 resim ve 4 harita yer almaktadır.

Dil-kültür ilişkisi ve sosyo-linguistik hakkında teorik bilgi ve tanımların verildiği *Giriş* bölümünü; **Kafkasya'daki Etnik Gruplar ve Dil Grupları** başlıklı birinci bölüm takip etmektedir. Bu bölümde Kafkasya ve Kafkas halklarının tanımı yapılmakta; sırasıyla *Abhazlar-Abazalar*, *Adigeler* (*Çerkesler*), *Karaçay-Malkarlılar*, *Osetler*, *Çeçen-İnguşlar*, *Dağistan Halkları*, *Avarlar*, *Dargılar*, *Kumuklar*, *Laklar* (*Gazi-Kumuklar*), *Lezgiler* hakkında bilgiler verilmektedir. Yazarın **Kafkas Halklarının Konuştukları Dil Grupları** başlığı altında yaptığı sınıflandırma şöyledir (s. 29):

* Arş. Gör., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Asistanı, hy_turkbilimci@yahoo.com

I-Kafkas Dilleri

1- Abhaz – Adige Dilleri (Batı Kafkaslarda)

Abhaz, Abaza, Şapsığ, Bjeduğ, Besleney, Abzeh, Hatkoy, Natuhay, Kabardey halkları tarafından konuşulur.

2- Çeçen-Lezgi (Nah-Dağıstan) Dilleri (Doğu Kafkaslarda)

Çeçen-İnguş, Lezgi, Avar, Lak, Dargı, Tabasaran, Rutul, Tsahur, Agul halkları tarafından konuşulur.

II- Türk Dilleri

1- Karaçay-Malkar (Orta Kafkaslarda)

2- Kumuk (Dağıstan'da)

III- İran Dilleri

1- Oset (Orta Kafkaslarda)

2- Tat (Dağıstan'da)

Kafkasya Halklarının Dillerindeki Ortak Kelimeler başlıklı ikinci bölümde öncelikle etnik gruplar arasında dil temasının *iktibas, yönerme, semantik etki, fonolojik etki* adı verilen dört biçiminden bahsedilmekte; sonra da Kafkas dillerinde *iktibas* yoluyla ortak bulunan 1100'den fazla kelimenin kökenleriyle birlikte bir alfabetik listesi verilmiştir.

Çalışmanın esasını oluşturan üçüncü bölüm **Kafkasya Halkları Arasındaki Kültürel Etkileşimin Analizi** adını taşımakta ve Kafkas halklarının dillerinden birbirine geçen kelimelerin linguistik ve kültürel etkileşim boyutu, iki alt bölüm halinde incelenmektedir. **Kelime Alışverişinin Linguistik Boyutu** alt başlığı altında biri “Ses Değişmeleri”, diğeri “Kafkas Dillerindeki Türkçe Kökenli Kelimelerin Eski Türkçe İle İlişkisi” olmak üzere iki alt başlık daha bulunmakta ve konuyla ilgili örnek kelimeler verilmektedir.

Ses Değişmeleri alt başlığında Kafkas dillerindeki ortak kelimelerde görülen ses değişimleri alfabetik olarak *Abhaz-Abaza, Adige-Kabardey, Avar, Çeçen, Lezgi, Karaçay-Malkar* ve *Oset* dilinde ele alınmış, ilgili değişimler gösterilmiş ve örnekler verilmiştir. Bu verilere göre Kafkas dilleri arasındaki ses değişimleri şöyle özetlenebilir:

Abhaz-Abaza Dillerindeki Ses Değişmeleri (s. 71-73)

Önseste a- türemesi (26): *abars* “pars” (Abhaz) < *bars* (Karaçay-Malkar)

-e- > -a- (6): *baganda* “kira” (Abaza) < *begenda* (Karaçay-Malkar)

-ı- > -a- (2): *talmaç* “tercüman” (Abaza) < *tılmaç* (Karaçay-Malkar)

-k- > -h- (2): *hatık* “çörek, bazlama” (Abaza) < *katık* “küçük yuvarlak

bazlama” (Karaçay-Malkar)

-o ~ -ö- > -u ~ -ua- (4): *buran* “bora, kasırga” (Abaza) < *boran* (Karaçay-Malkar)

-ö- > -o- (1): *toba* “tepe” (Abaza) < *töbe* (Karaçay-Malkar)

-ü- > -u- (3): *dzuzim* “üzüm” (Abaza) < *cüzüm* (Karaçay-Malkar)

Adige-Kabardey Dillerindeki Ses Değişimleri (s. 73-77)

-a- > -e- (22): *ade* “baba” (Kabardey, Adige) < *ata* (Karaçay-Malkar)

-c- > -j- (5): *jası* “yatsı” (Kabardey) < *catsı* (Karaçay-Malkar)

-ç- > -ş- (21): *ahşe* “para” (Adige/Kabardey) < *ahça/açha* (Karaçay-Malkar)

-g- > -c- (8): *becend* “kiralık” (Kabardey) < *begend* (Karaçay-Malkar)

-ı- > -a- (4): *argay* “turnabalığı, somon” (Kabardey) < *ırgay* (Karaçay-Malkar)

-k- > -c-, -ç- (14): *abrec* “savaşçı, akıncı” (Adige, Kabardey) < *abrek*

(Karaçay-Malkar)

-k- > -h- (3): *halebalk* “gürültü, patırtı” (Adige) < *kalabalk* (Karaçay-Malkar)

-o- ~ -ö- > -u- ~ -ua- ~ -ue- (11): *guazanak* “örme çit” (Adige) < *gözenek*

(Karaçay-Malkar)

-ö- > -o- (2): *gogon* “güğüm” (Adige, Oset) < *gögen* (Karaçay-Malkar)

t- > d- (4): *damıga* “damga, arma” (Kabardey) < *tamga* (Karaçay-Malkar)

u- > a- (2): *argoy* “sivrisinek” (Adige) < *ırguy* (Karaçay-Malkar)

-ü- > -u- (3): *çezu* “zaman, sıra, an” (Kabardey) < *keziiv ~ köziiv* (Karaçay-Malkar)

Avar Dilindeki Ses Değişimleri (s. 77-78)

-ı- > -i- (5): *aygir* “aygır” (Avar) < *ıygır* (Kumuk)

k- > g- (6): *gılıh* “huy, karakter” (Avar) < *kılık* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

-k- > -h- (11): *ahterek* “kavak” (Avar) < *akterek* (Kumuk)

Çeçen Dilindeki Ses Değişimleri (s. 78-79)

-a- > -o- (4): *çola* “demir kır at rengi” (Çeçen) < *çal* (Kumuk)

-ı- / -i- > -a- (6): *başlakh* “başlık” (Çeçen) < *başlık* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

o- / ö- > u- (2): *ubar* “hortlak” (Çeçen) < *obur* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

-u- > -a- (5): *gullakh* “hizmet, vazife, görev” (Çeçen) < *kulluk* (Kumuk,

Karaçay-Malkar)

ü- > -u- (3): *burtig* “hububat tanesi” (Çeçen) < *bürtük* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

k- > g- (6): *gama* “kama” (Çeçen) < *kama* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

-k- > -kh (5): *çeçakh* “saçak, püskül” (Çeçen) < *çaçak* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

Lezgi Dilindeki Ses Değişimleri (s. 80-82)

-ç- > -j- (7): *ajug* “hiddet, öfke” (Lezgi) < *açuv* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

-ı- > -u- (4): *altun* “altın” (Lezgi) < *altın* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

-k > -g (2): *agkanat* “tatarcık” (Lezgi) < *akkanat* (Kumuk)

-k > -h (9): *açuh* “açık” (Lezgi) < *açık* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

-k- > -h- (2): *tuhum* “soy” (Lezgi) < *tukum* (Kumuk, Karaçay-Malkar)

-o- > -u- (6): *burj* “vazife, görev, borç” (Lezgi) < *borç* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

-ö- > -u (2): *guzetçi* “gözcü” (Lezgi) < *gözetçi* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

-ü- > -u- (4): *guj* “güç, kuvvet” (Lezgi) < *güç* (Kumuk) ~ *küç* (Karaçay-Malkar)
 -lı / -li > -lu (4): *azarlu* “hasta” (Lezgi) < *azarlı* (Kumuk)
 -sız / -siz > -suz (4): *ajalsuz* “ölümsüz” (Lezgi) < *acalsız* (Karaçay-Malkar, Kumuk)

Karaçay-Malkar Dilindeki Ses Değişmeleri (s. 82-83)

-a- > -ı- (6): *gilca* “inek” (Karaçay-Malkar) < *gal* “boğa, öküz” (Oset)

k- > g- (7): *gakki* “yumurta” (Karaçay-Malkar) < *kaki* (Adige)

ts- > ç- (4): *çınday* “çorap” (Karaçay-Malkar) < *tsında* (Gürcü)

z- > c- (2): *cink* “alev” (Karaçay-Malkar) < *zing* (Oset)

Oset Dilindeki Ses Değişmeleri (s. 83-86)

-c- > -dz-, -z- (17): *dzezen* “hasır” (Oset) < *cegen* (Karaçay-Malkar)

-ç- > -s-, -ts- (19): *aftsag* “dağ geçidi” (Oset) < *ıpçık* (Karaçay-Malkar)

-e- > -a- (3): *çagat* “orman” (Oset) < *çeget* (Karaçay-Malkar)

-ı- > -a- (7): *kayı* “kefir” (Oset) < *gıyı* (Karaçay-Malkar)

-ı- > -e- (3): *gebet* “tulum” (Oset) < *gıbit* (Karaçay-Malkar)

-k- > -h- (13): *habak* “köy” (Oset) < *kabak* (Karaçay-Malkar)

-ö- > -o- (3): *gogon* “güğüm” (Oset) < *gögen* (Karaçay-Malkar)

-ş- > -s- (14): *aşın* “mide” (Oset) < *aşın* (Karaçay-Malkar)

-ş- > -z- (2): *babuz* “ördek” (Oset) < *babuş* (Karaçay-Malkar)

-ü- > -u- (3): *cuzım* “üzüm” (Oset) < *cüzüm* (Karaçay-Malkar)

Kafkas Dillerindeki Türkçe Kökenli Kelimelerin Eski Türkçe İle İlişkisi alt başlığında ise Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinden Kafkas dillerine geçen birçok kelimenin Orhun Türkçesinde, Eski Uygur Türkçesinde ve Divânü Lûgati't-Türk'teki izleri sürülmekte; zaman zaman Hun-Bulgar Türkçesi, Kuban Bulgar Türkçesi ve Ana Türkçeye göndermeler yapılmaktadır.

Üçüncü bölümün ikinci başlığı olan **Kelime Alış Verişinin Kültürel Etkileşim Boyutu**'nda sırasıyla *aile, toplumsal yapı, ekonomi, ticaret, ziraat, yemek, hayvanlar, eşyalar, giyim kuşam, vücut, hastalıklar, karakter, coğrafya, eski inançlar* alt başlıkları altında Kafkas dillerinin ortak söz varlığına yönelik ad ve kavramları ele alan Tavkul; *Hıristiyanlık dönemine ait kültür unsurlarını, Nart destanlarındaki adları ve antroponimlerdeki ortak unsurları* da incelemektedir. Eserden derlenen ilgili kelimeleri şu şekilde sıralamakta fayda vardır:

Aile İle İlgili Kavramlar: *ana* (*ane* “anne”), *ata* (*ade* “baba”), *emçek* (*amtsek, yemçag, imçak* “süt kardeş”), *bacı* (*baje, baja* “bacanak”), *atalık* (*atelik* “atalık, atabek”) (s. 91-93).

Toplumsal Yapıya Ait Kavramlar: *bay* (*baya, abey* “zengin, varlıklı sınıf”), *karabaş* (*karavaş, karavuş, garavaş, garabaş, garbaş* “kadın köle,

carıye”), *bek* (*beg, bag* “bey”), *bike* (*bika, biyke* “prens, bey kızı”), *çagar* (*tsagar* “köle”), *tavbiy* (*tavbi* “prens”), *çanka* (*çanku* “beylerin alt tabakaya mensup eşlerinden veya cariyelerinden doğanlar”), *özden* (*wazdan, uzdan, ozda, üzden* “hür, asil”), *goşa* (*guaşe* “prens, hanımefendi”), *cüyüşhan* (*ziüşhan* “prens, bey”) (s. 93-94).

Ekonomi-Ticaret İle İlgili Adlar: *ahşe* (*ahça, açha, akça* “para”), *som* “para birimi, lira, ruble”), *şahuri* (*saveri, şahi, şehi, şay, şaur* “şah parası”), *satur* (“ticaret”), *saturvşı* “tüccar”), *alver* (“ticaret”), *alverçi* (“tüccar”), *sevdager* (*savdeger, sovdagari, sovdegar, savdagar, sevdigar, savdager, savdüger, savdügerçi* “tüccar”). (s. 94-95)

Ziraat İle İlgili Kavramlar: *çaga* (*tsaga, açaga* “çapa”), *turnavuç* (*tarnavuç* “türmik”), *arık* (*arh* “sulama kanalı”), *lippır* (*lappar, lapur* “bir kucak dolusu kuru ot”), *batan* (*battan* “bir kucak ot”), *listın* (*listan* “hayvanların altına serilen kuru ot, saman”), *keben* (*geben, kiben, kaban* “ot yığını, tahıl demeti”), *bürtük* (*bürtik, börtök, burtig* “tahıl tanesi”), *becen* (*bgane* “tahıl demeti”), *kara saban* (*karsaban* “nadas edilmiş tarla”), *tarlav* (“bahçe”), *urluh* (“tohum”), *kerki* (“çapa, kazma”), *narşa* (*naşa, naşe* “salatalık”), *badrajan* (*bedrejan* “domates”), *bihi* (*phu* “havuç”), *şibiji* (*şibjiy* “sivribiber, kırmızı biber”), *balıy* (*bal, bali, balı* “vişne”), *yadur* (*cadur, çadur, züdü, çatu, dzedir, dzedura* “böğürtlen”), *çum* (*çım, tsuma* “kızılçık”), *mısır* (“mısır”), *nartıhu* (*nartef, nartif, nartüh, narthor* “nart buğdayı, nart darısı”), *tüy* (*tögi, tögü* “darı”) (s. 95-99).

Yemek Kültürü İle İlgili Adlar: *ayran* (*yanan, yeran, yeren* “ayran”), *kaymak* (*kaymag, kaymah, haymah, gaymakh* “kaymak”), *hantus* (*hanthup, henthups* “darı çorbası”), *möreze* (*merzey* “peynirden yapılan bir tatlı türü”), *lebje* (*libje* “tavuk yemeği”), *basta* (*baste, paste, pasta* “mısır ve darı unundan yapılan bulamaç”), *meca* (*mecage, mejace, maza* “mısır unundan yapılan bir tür çörek”), *yörgemeç* (*cörme, corme, corume, jerume, cerme, zorma* “bağırsak ve işkembeden yapılan yemek”), *soktu* (*sohta, sokta, sohda, nekulh* “karaciğerden yapılan sucuk”), *katık* (*hatık, hetik* “küçük yuvarlak bazlama”), *kalaç* (*halaç* “çörek”), *gırcın* (*kardzin, kerijen* “ekmek, çörek”), *kurt* (*kurut, kuvut, kuvut* “kurutulmuş peynir”), *kuvurma* (*gurma* “kavurma”), *begene* (*becin, becine, begeni, bekni* “pişirilmiş mayalı boza”), *buhsum* (*maksım, mahsıma, mahsime, bahsıma, abagsıma* “boza”), *çagır* (*çagur, çahir, şagır* “şarap”) (s. 99-101).

Hayvan Adları İle İlgili Kelimeler: *adaka* “horoz”, *goguş* “hindi” gibi kelimelerin yanı sıra at kültürüyle ilgili *alaşa* (*alasa, alaşe*), *emilik* (*amlık, emliç, yemliç, yemlik*), *tulpar* (*turpal, durpal*), *şagdiy* (*çagıdıy*), *hora* (*huara*), *kunacin* (*kunacın, kunaşın, kunan*), *tay, nal, nohta* “yular”, *kamçı, tamga* “damga”, *cular* “yular”, *kancığa* “eyer terkisi”, *cılkı* “at sürüsü”, *arkan* “kement” kelimelere de rastlanmaktadır. Yabani hayvanlarla ilgili olarak da *aslan, kaplan, bars* “pars”, *dombay* “bizon”, *tonguz* “domuz”, *kaban* “erkek domuz”, *kırgıy* “aladoğan”,

laçin “şahin, doğan”, *kunduz*, *dudak* “toy kuşu”, *tıyn* “sincap”, *uku* “baykuş”, *çakıncık* “saksağan”, *cubran* “tarla faresi” (s. 101-102).

Eşya Adları: *çoyun* (*çodın*, *açuan*, *çiyon*, *suan*, *şuvan*, *şuan*, *çoyen*, *çoyına*, *çuvan*, *çüyina* “bir tür dökme kazan”), *kumgan* (*komgan*, *akumaan*, *huvgan*, *kuubgan*, *kubgan*, *kuman* “ibrik”), *itüv* (*aitu*, *aytu*, *uti*, *uto*, *itu*, *yetu* “ütü”), *yalgav* (*calgavuç*, *algav*, *algavindza*, *yaglav*, *yavlov* “tava”), *küyüz* (*küüz*, *küvüz*, *köbes* *kebis* “halı”), *yiken* (*cegen*, *caguan*, *dzegen*, *zegen*, *yegen*, *gyékény* “hasır”), *kiyiz* (*kiz*, *kidiz* “keçe”), *gadura* “sepet, sele, süzgeç”, *güh* (*guhu*, *keli* “havan”), *aravun* “ateş küreği”, *şindik* (*şent*, *sıntag* “sandalye”), *sancat* (*şuvanset* “sacayağı”) (s. 102-104).

Giyim-Kuşam Kültürü İle İlgili Kelimeler: *başlık*, *başmak* “ayakkabı”, *çabır* “çarık”, *gönçarık* “çizme”, *könçek* “pantolon”, *çınday* “çorap”, *çubur* “kısa kaftan”, *çık* “çarığın düğümü”, *halı* “iplik”, *huyun* “çarık tabanı”, *geşhin* “önlük”, *hedik* “işleme, nakış”, *har* “dantel”, *sancoh* “şerit”, *çille* “ipek”, *dariy* “ipek”, *katapa* “kadife”, *lavdan* (*lavdane* “ipek”) (s. 104).

Vücutla İlgili Kelimeler: *bazuk* “üst kol kemiği”, *muguştuk* (*makuustag* “ön kol”), *savashola* (*şholla* “yemek borusu”), *hamhot* (*hamhutta* “surat, çene”), *dordan* “kursak”, *ahsın* (*aşhın* “mide”), *burun* (*bırınk* “burun”), *bogurdak* (*boguz*, *bohkur*, *bokkur* “boğaz, gırtlak”), *dzuh* (*dzukka*, *cuh*, *cukka* “ağız, surat”), *kode* (*köten* “kuyruk”), *tenka* (*tönke* “tepe kemiği”), *tula* (*tulu* “tepe kemiği, bingıldak”), *kırkı* (*akırkı* “gırtlak, boğaz”), *kırkmıç* (*akırkmıç* “adem elması”), *tamak* “boğaz, gırtlak”, *köten* (*kueten* “göden, rektum”) (s. 105-106).

Hastalık Adları: *emina* (*yemin*, *yemine*, *yımına* “kolera, veba”), *salamelik* (*asamarlık*, *sarmalık* “veba”), *kuiy* (*kvi*, *gıy* “uyuz, irin”), *happil* (*huppil* “su kabarcığı, derinin su toplaması”), *gubus* “siğil, ur, tümör”, *manka* (*mangav*, *manha*, *mañka* “sakağı, ruam”), *sakav* (*sekav*, *sakoo* “sakağı, ruam”), *talav* (*talagu*, *talo* “kazıklı humma, dizanteri”), *tamakıdze* (*tamak avruv* “boğaz ağrısı”), *sagar* (*çığır* “kel, uyuz”), *salmartan* (*çımurtır*, *çırılmıtın* “fitik”) (s. 106-107).

Karakter İle İlgili Kavramlar: *batır* “kahraman”, *cigit* “yiğit”, *tulpar* (*tolpar*, *turpal* “yiğit, kahraman”), *hevley* (*havle* “avare, tembel, haylaz”), *huemuhu* (*homuh* “korkak, aciz”), *gurımuk* (*gurmuk*, *kıyın* “geçimsiz, kaprisli”) (s. 107-108).

Coğrafi Kavramlar: *tengiz* (*dencız*, *tengız*, *tencız* “deniz”), *mşın* (*amşın* “deniz”), *köl* (*kul*, *gual*, *guel* “göl”), *ıpçık* (*aftsağ* “dağ geçidi”), *töbe* (*töpü*, *töpö* “tepe”), *tolkun* (*tolkın*, *dulkın* “dalga”), *avuz* (*auz*, *ağız* “kanyon, dar vadi”), *beştav* (*bešto* “doğu rüzgarı”) (s. 108-109).

Eski İnançlarla İlgili Kavramlar: *Kürek Biyçe*, *Dzivara*, *Hantsa Guaşe* gibi geleneklere; *apsatu* (*afsatı*, *absastı*, *ajvepşe*, *pşomezitha* “av tanrısı”), *Anay*, *Çoppa* (*Tsoppa*), *Danmettir* (*Donbettır*), *Eliya* (*Yelia*), *Gori*, *Hardar*, *Horoldar*, *Nikkol*,

Nikolla, Tepena (Çepena), Totur (Tutır), Aymuş (Aymuş, Amuş), Bayrım (Merem), Şıbila (Şıble) gibi tanrı adlarına ve Hazar Türklerinin aracılığıyla geçen *şabat (şebet, sabat, şuot, şabbat, şabati, şamat, şamat kun* “cumartesi”) (s. 109-111).

Hristiyanlık Döneminden Kalan Ortak Kültür Unsurları: *kvire* “hafta”, *kvirende* “pazar günü”, *paraskevi (baras kün, bereskeşhue, berejey* “cuma”), *bayrım kün (marem, mayrem bon* “cuma”), *cvari (cor, juer, cuer, cuar, dzvar, çār* “haç”), *şogen (şovcen, şavi-gani* “papaz”) (s. 111-112).

Nart Destanlarındaki Ortak Adlar: *Debet (Devet), Tlepş (Debeç, Debek), Aynarj (Aynarjiy), Kurdalagon, Örüzmek (Urızmag, Wrijmeg, Wuerzemec, Wuezirmes, Wuwarzamag), Batraz (Batrez, Baturaz, Batraz, Beterez, Peterez, Pataraz, Paterez), Satanay (Satana, Şatana, Sataney Guaşe, Setenay, Seteney, Sela Sata, Sataniya), Sosurka (Sosuruk, Sosrikua, Sozriko, Sosrukua, Sasrikua, Sasruka)* (s. 112-114).

Antroponimlerde Ortak Unsurlar başlığı altında öncelikle sırasıyla Kabardey, Batı Kafkasya Adige (Çerkes), Abhaz – Abaza, Çeçen-İnguş, Karaçay-Malkar kökenli soyadlarına değinilmiş; sonra da Kafkas halklarının bazılarında ortak olan *abay, abuk, aci, bolat (bolet), botaş (boteş), camankul, caraşdı (jereştı), çurdım (şurdım), Dohşuk (Dokşukin, Tohçuk), Haçuk, Meker (Makar), Şeremet (Şermet), Şıdak, Tambiy, Tram* gibi soy adlarına değinilmiştir (s. 115-117).

Eserin **Sonuç** bölümünde ise sosyolojik bir kavram olan kültürleşme kavramı üzerinde durulmuş, kültürleşmenin kültürel etkileşim ve dil üzerindeki etkilerinden söz edilmiştir.

Genel olarak düşünüldüğünde bölgeye hakim bir araştırmacı tarafından kaleme alınan eser, sosyo-linguistiğin Türkçede yeni yeni işlendiği de hesaba katıldığında Türkoloji kaynağı olarak son derece önemlidir. Gerek Kafkas halkları, gerekse onların dilleri hakkında önemli bilgiler veren eser; bölgedeki etkileşimi de veriler sunarak ortaya koymaktadır. Ne var ki eseri incelerken gözümüze takılan ve çoğunun baskıdan kaynaklandığını düşündüren bazı hususlara da kısaca değinmekte fayda vardır. Bunlardan ilki “Kafkasya’daki Etnik Gruplar ve Dil Grupları” adlı ilk bölümde Kafkas halkları hakkında bilgi verilirken herhangi bir tasnifin ya da sıralamanın olmamasıdır. *Abhazlar-Abazalar, Adigeler (Çerkesler), Karaçay-Malkarlılar, Osetler, Çeçen-İnguşlar, Dağıstan Halkları, Avarlar, Dargılar, Kumuklar, Laklar (Gazi-Kumuklar), Lezgiler* şeklinde sıralanan halklardan en azından Karaçay-Malkarlılar ve Kumukları “Türk”, Osetleri “İran”, diğerlerini de “Kafkas” başlığı altında tasnif etmek bilgiyi sistemleştirmek bakımından yeterli olabilirdi. Bir diğer konu yazarın kelimelerle ilgili ses değişikliklerini verirken kullandığı –a- > –e-, –k- > –g-

gibi ifadelerdir. Bunlar yerine *incelme, kalınlaşma, yuvarlaklaşma, süreklileşme* gibi terimler kullanılması; *ünlüler, ünsüzler* gibi ayrımlar yapılması çalışmayı sistemli hale getirecek ve okuyucu tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Çalışmada kullanılan işaretler konusunda da zaman zaman dikkatimize takılan durumlar olmaktadır. Söz gelimi bazen -ı- / -i- > -a-, bazen -k- > -c-, -ç-, bazen de -o- ~ -ö- > -u- ~ -ua- kullanılmaktadır. Burada “/”, “,” ve “~” işaretlerinin birbirleri yerine kullanılması yerine birinde karar kılınması işaretle birlik açısından daha yararlı olabilirdi. İşaretlerle ilgili bir diğer konu ise “-“ ve “< , >” işaretlerinin yanlış kullanımınıdır. Bu işaretlerden ilki seslerin önüne gelirse (-k) sonsesi, arkasına gelirse (k-) ön sesi, hem önüne hem de arkasına gelirse (-k-) ara sesi ifade eder. Ancak çalışmada Adige-Kabardey dilindeki ses değişiklikleriyle ilgili olarak geçen -c- > -j- değişikliğinde yer alan örneklerden *jası < catsı, jerume < cörme, jizum < cüzüm* maddeleri c- > j- değişiklikleriyle ilgilidir. Diğer işaretler ise köken belirtmekte ve morfolojik tahlillerde kullanılan, tarihi kaynaklardan hareketle eski biçimi belirtmektedir. Eserde genellikle aynı dönemdeki iki dil ya da lehçedeki paralelliği göstermek için kullanılmıştır. Bu durumda sanki lehçelerden biri diğerinden eskiymiş intibasını uyandırmaktadır. Bunun yerine “~” işaretinin kullanılması problemi ortadan kaldırmaya yetecek yöntemlerden biridir. Çalışmanın yeni basımından önce bu türden hususların gözden geçirilmesi çalışmanın kıymetini daha da artıracaktır.

Son bölümde bahsedilen ve büyük çoğunluğunun baskı hatası olduğu ve dikkat eksikliğinden kaynaklandığı düşünülen ve çalışmanın kıymetini düşürmeyen hususlar bir kenara bırakılırsa, sosyo-linguistik sahasında kaleme alınan eserin önemini Türkoloji tarihi bakımından bir kez daha vurgulamak gerekmektedir. Zira Kafkasya Türkoloji için önemli bir sahadır ve sosyo-linguistik de henüz yeni bir alandır. Eserde verilen gerek *aile, toplumsal yapı, ekonomi, ticaret, ziraat, yemek, hayvanlar, eşyalar, giyim kuşam, vücut, hastalıklar, karakter, coğrafya, eski inançlar* kavramlarıyla ilgili kelimeler olsun; gerekse *Hıristiyanlık dönemine ait kültür unsurlarını, Nart destanlarındaki adları ve antroponimlerdeki ortak unsurlar* olsun bu saha için önemli verilerdir. Bundan hareketle içindeki verilerin Türkolojiyle ilgili birçok çalışmaya kaynaklık edeceği beklenen eser için Prof. Dr. Ufuk Tavkul’u tebrik ediyor, Kafkasya’yla ve Türkolojiyle ilgili özellikle de sosyo-linguistik gibi Türkiye Türkolojisi için taze olan bir sahadaki yeni çalışmalarını bekliyoruz.